

Book Reviews

KIRSTEN ADAMZIK, *TEXTLINGUISTIK. EINE EINFÜHRENDE DARSTELLUNG*, Tübingen: MAX NIEMEYER VERLAG, 2004, 176 s.

W niewielu poddyscyplinach lingwistyki na obszarze niemieckojęzycznym powstało tyle syntetyzujących opracowań, ile w lingwistyce tekstu. Pierwsza była praca W. Dresslera *Einführung in die Textlinguistik* (1972). Po niej każde dziesięciolecie zaowocowało kilkoma syntezami. Co zatem wnosi do dorobku lingwistyki tekstu najświeższa praca K. Adamzik?

Textlinguistik. Eine einführende Darstellung (2004) składa się z siedmiu rozdziałów. W kolejności są to: 1. *Der Text als Forschungsgegenstand – Aus der Geschichte der Textlinguistik*, 2. *Zum Textbegriff*, 3. *Texteigenschaften als Beschreibungsdimensionen*, 4. *Situativer Kontext*, 5. *Funktion*, 6. *Thema*, 7. *Sprachliche Gestalt*. Wykaz literatury obejmuje 248 pozycji. Ponadto dołączone są dwa indeksy: wykaz nazwisk i wykaz terminów.

W rozwoju lingwistyki tekstu K. Adamzik. wyróżnia trzy etapy:

- transfrastyczny – skoncentrowany na środkach językowych, łączących zdania w koherentny tekst;
- komunikacyjno-pragmatyczny, w którym tekst jest traktowany jako całość, spełniająca określoną funkcję komunikacyjną;
- kognitywny, w którym procesy produkcji i recepcji tekstu wysuwają się na czoło.

Rozpatruje związki lingwistyki tekstu ze stylistyką i retoryką, jak i z innymi dyscyplinami: filozofią, psychologią, psycholingwistyką, filologią. Dopiero w ramach koncepcji filologicznych i filozoficznych **tekst** został ujęty jako autonomiczna jednostka i potraktowany jako przedmiot dociekań i rozważań. Lingwistyka tekstu jawi się jako konglomerat heterogennych metod badawczych. Trudno jest też o jedność wśród badaczy w kwestii przedmiotu jej badań.

W rozdziale *Zum Textbegriff* (s. 31-48) autorka nie przytacza istniejących definicji tekstu i sama unika definiowania. Tekst traktuje jako kompleksowy, wielowymiarowy i wielopoziomowy obiekt naukowego poznania (s. 31). Można go opisywać, ale trudno zdefiniować. Istniejące definicje tekstu, które zestawia się obok siebie (por. Klemm 2002), nie są dowodem na zamęt terminologiczny. One nie tyle konkurują ze sobą, ile komplementarnie dopełniają się. K. Adamzik koncentruje się zatem na użyciach terminu *Text* i na przypisywanych tekstowi właściwościach.

W kolejnym rozdziale *Texteigenschaften als Beschreibungsdimensionen* (s. 49-58) dyskutuje się przede wszystkim aktualność kryteriów tekstowości Beaugrande'a i Dresslera (1981): spójność (kohezja), koherencja, intencjonalność, akceptabilność, informatywność, sytuacyjność i intertekstowość. Zdaniem autorki wszystkie te kryteria nie wystarczają, ponieważ służą jedynie opisowi właściwości prototypowych tekstów. Zestawia je z innymi koncepcjami opisu, które pojawiły się w rozwoju lingwistyki tekstu (por. tab. 3, s. 55). Zwraca uwagę na niemożność jasnego odgraniczenia cech wewnątrztekstowych (*textinterne*) od zewnątrztekstowych (*textexterne*), co pokazuje na przykładzie kohezji i koherencji (s. 57). Przyjmuje reprezentowane przez Brinkera (1985/2001) rozumienie koherencji jako całościowej koncepcji, obejmującej zarówno językowe, jak i treściowe, a także funkcjonalne i sytuacyjne aspekty. Oznacza to, że należy badać nie tylko poszczególne płaszczyzny, ale też i relacje między nimi, ażeby stwierdzić, czy tekst jest koherentny. Nie wydziela koherencji jako samodzielnej płaszczyzny, lecz traktuje ją jako „zasadę regulującą” (*regulatives Prinzip*, s. 58) produkcji i recepcji tekstu. Jej zdaniem również kohezja nie powinna być traktowana w opisie tekstu jako samodzielna płaszczyzna, ponieważ zależności gramatyczne między wyrażeniami przedstawiają tylko jeden aspekt językowej postaci tekstu.

K. Adamzik uważa, że posługiwanie się w analizach relatywnie małym katalogiem cech jest korzystniejsze. Przedstawia własny katalog cech, który jest zbliżony do zaproponowanego przez Heinemanna i Viehwegera (1991) i który da się uporządkować następująco: co?, po co?, jak?, w jakim kontekście? (tab. 4, s. 58-59). Odpowiada to: *Thema/Inhalt, Funktion, Sprachliche Gestalt, Situativer Kontext*. Wymienione płaszczyzny są współzależne i wzajemnie na siebie wpływają. Mogą obejmować więcej podkategorii, co przedstawiają pozostałe podrozdziały. Szczególnie podkreśla się znaczenie kontekstu sytuacyjnego, co jest typowe w pragmatycznie zorientowanym modelu opisu.

W rozdziale czwartym *Situativer Kontext* (s. 61-94) autorka przedstawia podkategorie tej płaszczyzny opisu: *otoczenie, specyfika realiów (Weltspezifik), sfery komunikacyjne (Kommunikationsbereiche), medium (der mediale Aspekt), usytu-*

owanie czasoprzestrzenne (*Raum-zeitliche Situierung und Objektgebundenheit*), nadawca i odbiorca (*Produzent und Rezipient*), intertekstowość i dyskursywne uwikłanie (*Intertextualität und diskursive Einbettung*). Terminem *Weltspezifika* określa różnorodne systemy referencyjne, do których teksty są odnoszone, co ukazuje na przykładzie *Die fabelhafte Welt der Amelie*. Porusza problem sfer komunikacyjnych, odwołując się do stylistyki funkcjonalnej. Pozostawia na uboczu sporne problemy stylistyki, koncentrując się na gatunkach tekstów i ich powiązaniach ze sferami komunikacyjnymi. Wyraża sąd, że przyszłe badania powinny przynieść ich adekwatną typologię. Podkategorie: *medium (kanał)* i *usytuowanie czasoprzestrzenne* są rozpatrywane ze względu na takie czynniki jak ustność vs pisemność, oficjalność vs prywatność, multimedialność vs monomedialność, równoczesność vs nierównoczesność oraz okres ważności (*Gültigkeitsdauer*). Dużo miejsca poświęca podkategoriom: *nadawcy i odbiorcy oraz intertekstowości i dyskursywnemu uwikłaniu* (s. 83-105). Szczególnie zwraca uwagę na abstrakcyjną kategorię *rol* (*die Rolle*, s. 84). Obok różnych ról komunikacyjnych rozróżnia role zawodowe, role funkcyjne, role w dyskursie. Ci sami interlokutorzy są niekiedy zmuszeni do wypełniania ról, które często ze sobą kolidują.

W obrębie lingwistyki tekstu pojęcie intertekstowości zadomowiło się dość późno (Linke/Nussbaumer 1997: 111; Fix 2000: 450). Zostało wprowadzone przez Beaugrande'a i Dresslera (1981) jako siódme kryterium tekstowości. W literaturze tekstolingwistycznej przeciwstawiane są sobie dwa typy intertekstowości:

- a) ogólny (paradygmatyczny, typologiczny, klasyfikacyjny);
- b) specyficzny (syntagmatyczny, linearny, referencjalny).

K. Adamzik zestawia obok siebie dwie propozycje typologii intertekstowości (por. Genette 1982; Krause 2000). Szczególnie zajmuje się pierwszym typem i uwikłaniami intertekstowymi gatunków tekstów. Teoretyczny wywód ilustruje analizą tekstu o silnej intertekstowości z serii francuskiego komiksu *Lucky Luke*.

W rozdziale piątym porusza problematykę funkcji tekstu (s. 107-117). Zestawia najbardziej znane modele funkcji: Bühler/Jakobson i Searle/Brinker w formie tabelarycznej (por. tab. 9, s. 108) i krytycznie je omawia. Przytacza także model zaproponowany przez Heinemanna i Viehwegera (1991), w którym cztery elementarne funkcje tekstu łączy stosunek inkluzji. Wskazuje na rozbieżność zdań dotyczącą polifunkcjonalności i unifunkcjonalności tekstów. Zajmuje się także niekomunikacyjnym użyciem języka (*Nichtkommunikative Sprachverwendung*), łącząc je z takimi tekstami, jak dzienniki, teksty szkolne (s. 111-116). Przedstawia własną propozycję integracyjnego modelu, w którym kategorię *intencja* proponuje

zastąpić nadrzędną kategorią *Ertrag* (efekt). Model ten obejmuje osiem kategorii, które mogą manifestować się w tekstach w różnych kombinacjach.

Rozdział *Thema/Inhalt* (s. 118-137) poświęca najmniej rozpracowanej w lingwistyce tekstu kategorii *treść*. Systematycznie dyskutowana jest koncepcja *temat – remat*. Według K. Adamzik nie nadaje się ona do analizy tekstu, gdyż widzi tekst jedynie jako ciąg zdań, a pojedyncze tematy zdań nie mają bezpośrednio nic wspólnego z tym, co intuicyjnie jest postrzegane jako temat tekstu (s. 119-120). Poddaje krytycznemu oglądowi trzy ujęcia tematu wyrażane terminami: *Gegenstand*, *Kerninformation* i *Fragestellung*. Opierając się na kategoriach, które czerpie z semantyki zdania (Polenz 1985) i z teorii ról semantycznych (Beaugrande/Dressler, 1981), wyróżnia typy tematów związane z obiektami statycznymi (*rzeczy martwe – unbelebte Dinge*, *istoty żywe – Lebewesen*, *stany/sytuacje – Zustände/Situationen*), obiektami dynamicznymi (*wydarzenia – Ereignisse*, *procesy – Vorgänge*, *zdarzenia – Handlungen*) i obiektami kognitywnymi (*pojęcia – Begriffe*, *propozycje – Propositionen*, *tezy – Thesen*, *teorie – Theorien*). Odnoszą się one do trzech ujęć tematu (por. s. 123). Porusza problem specyfiki tematu gatunków tekstu i sposobów opisu tematu (makrostruktur i makroreguł). Teoretyczny wywód popiera analizą dwóch gatunków tekstu: życiorysu i abstraktu.

W ostatnim rozdziale *Sprachliche Gestalt* (s. 138-144) K. Adamzik przekonuje, że najbardziej oczywista właściwość tekstów wyraża się w ich językowej postaci a środki kohezji są typową cechą tekstowości. Dzieli je na dwie grupy: rekurencję i koniunkcję oraz omawia różne formy (explicytne i implicytne) ich manifestacji tekstowej (s. 139-144). Dyskutuje reguły, normy oraz realizacje (*Regeln, Normen und Realisierungen*) jako pozostałe, ale nie marginalne kategorie językowego kształtu tekstów. Na przykładzie tekstów zaczerpniętych z *Exercices de style* (R. Queneau 1947, przetłumaczonej na język niemiecki) przeprowadza analizę, która, zdaniem autorki, potwierdza założenie o wzajemnej zależności od siebie płaszczyzn w realizacji koherencji. Uważa, że leksykalne wybory należy rozpatrywać w powiązaniu z gramatycznymi. Przedstawia katalog kategorii gramatycznych (s. 155), które rozpatruje z punktu widzenia pełnionych przez nie funkcji w tekstach.

K. Adamzik wprowadza w zagadnienia tekstolingwistyczne, przywołując i dyskutując literaturę przedmiotu. Wskazuje problemy dyskusyjne i ustosunkowuje się wobec nich, prezentując własne propozycje metodologiczne i ich empiryczną weryfikację na konkretnych tekstach. Zamieszczone pod każdym rozdziałem zadania pozwalają na lepsze przyswojenie sobie pracy.

Literatura

- Beaugrande R.-A. de, Dressler W. U., 1981, *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen: Niemeyer (pol. przekład 1990).
- Brinker K., 1985, 2001, *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmied.
- Dressler W. U., 1972, *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen: Niemeyer.
- Fix U., 2000, *Aspekte der Intertextualität*. – Brinker K., Antos G., Heinemann W., Sager S.W., red., 2000/2001, *Text und Gäsprechslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, Berlin-New York: Walter de Gruyter, t. 1, s. 449-457.
- Genette G., 1982, *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Seuil.
- Heinemann W., Viehweger D., 1991, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen: Niemeyer.
- Klemm M., 2002, *Ausgangspunkte: Jedem seinen Textbegriff? Textdefinitionen im Vergleich*. – Fix U., Adamzik K., Antos G., Klemm M. (red.), *Brauchen wir einen neuen Textbegriff? Antworten auf eine Preisfrage*, Frankfurt am Main: Peter Lang, s.17-29.
- Krause W-D., 2000, *Textsorten. Kommunikationslinguistische und konfrontative Aspekte*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Linke A., Nussbaumer M., 1997, *Intertextualität. Linguistische Bemerkungen zu einem literaturwissenschaftlichen Textkonzept*. – Antos G., Tietz H. (red), *Die Zukunft der Textlinguistik. Traditionen, Transformationen, Trends*, Tübingen: Niemeyer.
- Polenz P. von, 1985, *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des zwischen-den-Zeilen-Lesens*, Berlin-New York: Walter de Gruyter.

WIESŁAWA TROSZCZYŃSKA- NAKONIECZNA

MARIA WOJTAK, *GATUNKI PRASOWE*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004, 327 s.

Książka M. Wojtak wpisuje się w dwa nurty badawcze. Jeden z tych nurtów to genologia – nauka o gatunkach wypowiedzi rozumianych jako kulturowo i historycznie ukształtowane oraz ujęte w społeczne konwencje sposoby językowego komunikowania się, wzorce organizacji tekstów (Gajda 1993: 245). Drugi nurt związany jest z wybranym przedmiotem naukowej penetracji, dziennikarskimi gatunkami prasowymi, co sytuje pracę w obszarze szeroko rozumianych interdyscyplinarnych badań medioznawczych (w węższym zakresie prasoznawczych).